

הלכות חמץ ומצה פרק ח' (תורגם אוטומטית)

Hebrew

תורגם אוטומטית

סיכום השיעור

הלכות חמץ ומצה, פרק ח — הסדר של ליל הסדר

הקדמה

פרק ח הוא הפרק האחרון של הלכות חמץ ומצה. לאחר שהרמב"ם הסביר בפרקים הקודמים את המצוות הנפרדות (ד' כוסות, מצה, מרור, חרוסת, סיפור יציאת מצרים, דרך חירות), הוא בא כאן להסביר את הסדר — מה בא אחרי מה בליל הסדר. אחרי פרק זה יש "סדר ההגדה" — נספח (תוספת) עם נוסח ההגדה של הרמב"ם, הכולל חידושים בנוסחאות.

הלכה א — כוס ראשון, קידוש, נטילת ידיים

דברי הרמב"ם: "סדר עשיית מצוות אלו בליל חמשה עשר כך הוא: בתחלה מביאין כוס לכל אחד ואחד, ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קידוש היום וברכת הזמן ושותה. ואחר כך מברך על נטילת ידיים."

פשוט: מביאים כוס יין לכל אחד ואחד, עושים קידוש (בפה"ג, קידוש היום, שהחיינו), שותים, ואחר כך נוטלים ידיים עם ברכה.

חידושים והסברות:

- "כוס לכל אחד ואחד" — הרמב"ם מדגיש שמביאים כוס לכל אחד ואחד, כי הוא כבר פסק קודם שגם נשים וקטנים חייבים בד' כוסות. זה שונה מקידוש רגיל שבו רק בעל הבית עושה קידוש.

- נטילת ידיים עם ברכה — הרמב"ם פוסק "מברך על נטילת ידיים", כלומר עם ברכה. זה שונה ממנהג אשכנז שבו נוטלים בלא ברכה (ורחץ). הנטילה כאן היא לפני דבר שטיבולו במשקה (הכרפס שעתידיים לאכול).

- הרמב"ם לא מזכיר שוב הסיבה — למרות שהוא כבר אמר קודם ששותים בהסיבה, הוא לא מזכיר זאת שוב כאן. הרמב"ם בא כאן רק למנות את הסדר — מה בא אחרי מה — ולא לחזור על כל הפרטים.

הלכה א (המשך) — שולחן ערוך: מה מונח על השולחן

דברי הרמב"ם: "ואחר כך מביאין שולחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח... בזמן הזה מביאין על השולחן שני מיני בשר, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה."

פשוט: אחרי נטילת ידיים מביאים את השולחן המוכן עם: מרור, ירק נוסף (כרפס), מצה, חרוסת. בזמן המקדש — גם את קרבן הפסח והחגיגה. בזמן הזה — שני מיני בשר כזכר.

חידושים והסברות:

- שני מיני בשר בזמן הזה — הרמב"ם אומר שני מיני בשר, אבל מנהג אשכנז הוא זרוע (תחתית בשר) וביצה. השולחן ערוך מביא גם בשר עם ביצה — הביצה היא במקום המין השני של בשר. לפי הרמב"ם אפשר להביא שני מיני בשר ממש.

- [דיגרסיה: רמז של ביצה] — ביצה היא רמז לתפילה — "בעי רחמנא" (לבקש רחמים). גם מוזכר ראשי התיבות מזבחך = מרור, זרוע, ביצה, חרוסת.

- בזמן המקדש: חגיגה לפני הפסח — אוכלים את קרבן החגיגה בתחילת הסדר, ואת קרבן הפסח בסוף הסדר, כי קרבן פסח צריך להיות נאכל על השוכע (נאכל כשכבר שבעים).

הלכה א (המשך) — כרפס: בורא פרי האדמה, טבילה, שיעור כזית דברי הרמב"ם: "ומתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבילו בחרוסת ואוכל כזית, הוא וכל המסובין עמו, כל אחד ואחד אין פחות מכזית."

פשוט: מברכים בפה"א, לוקחים את הירק (לא מרור, אלא הירק האחר — כרפס), טובלים בחרוסת, ואוכלים כזית. כל אחד ואוכל לא פחות מכזית.

חידושים והסברות:

- מטבילו בחרוסת לעומת מנהגנו — הרמב"ם אומר חרוסת, אבל מנהג אשכנז הוא מי מלח. במקורות אחרים כתוב "מטביל בחומץ" — הרמב"ם אולי לא היה לו מקור דווקא לחרוסת. מי מלח אין להם טעם וצריך משהו יותר. דרך מעשית שמתאימה יותר לרוח ההלכה היתה משהו עם טעם ממשי — כמו מרק עוף עם ירקות — שזה אולי הדרך האמיתית המהודרת.

- כזית — חידוש גדול — הרמב"ם אומר בפירוש "אין פחות מכזית", כלומר כזית שלם. מנהג אשכנז הוא לאכול פחות מכזית כרפס, כי לא רוצים להיכנס לספק של ברכה אחרונה (כי תהיה הפסקה עד שאוכלים עוד). אבל למעשה כולם כבר אוכלים יותר מכזית, כי אלה שחושבים שהם אוכלים פחות מכזית, מחשבים כזית כ"קה" (שיעור גדול), אבל כזית הוא באמת כזית (קטן מאוד). ממילא אוכלים בכל מקרה יותר מכזית. המנהג לאכול טיפה של כרפס הוא "סתם עינוי נפש" — זה לא דרך חירות.

- ספק ברכה אחרונה — התירוץ על הספק פשוט: לא מברכים ברכה אחרונה וממשיכים הלאה. "עולם הספקות, עולם החירות."

- [דיגרסיה: קליות ואגוזים] — אחרי כרפס יושבים שעתיים עד שאוכלים. הרמב"ם הזכיר קודם שנותנים לילדים קליות ואגוזים. למעשה מביאים חטיפים לילדים קטנים אחרי קידוש — "עוגיות פסח" או משהו כזה.

הלכה א (המשך) — עוקרין את השולחן, כוס שני, הבן שואל

דברי הרמב"ם: "ואחר כך עוקרין את השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו... ומוזגין כוס שני, וכאן הבן שואל, ואומר הקורא מה נשתנה..."

פשוט: מסירים את השולחן מלפני קורא ההגדה (זה שקורא), מוזגים את הכוס השני, הבן שואל, והקורא אומר מה נשתנה.

חידושים והסברות:

- עקירת השולחן — רק מהקורא — הרמב"ם אומר "מלפני קורא ההגדה לבדו" — מסירים את השולחן רק מזה שקורא. זו מצוות שינוי — דבר מוזר שיעורר שאלות.

- כוס שני כבר מלא בסיפור — מוזגים את הכוס השנייה לפני הסיפור, והיא עומדת מלאה כל הזמן של סיפור ההגדה. זה אומר שאומרים אותו על הכוס.

- "הבן שואל" לעומת "ואומר הקורא" — דיוק חשוב — הרמב"ם אומר שני דברים: (א) "הבן שואל" — הבן שואל מה שהוא שואל, (ב) "ואומר הקורא" — הקורא אומר את הנוסח הרשמי של מה נשתנה. המפרשים מדייקים שהנוסח מה נשתנה עם כל הקושיות הוא לא מה שהבן שואל — אי אפשר לצפות שכל ילד יידע את כל הנוסח. הבן שואל מה שהוא רוצה (הוא רואה שינויים), והקורא מנסח זאת בנוסח המסודר.

הלכה א (המשך) — נוסח מה נשתנה: חמש קושיות

קטן, צריך להראות אותו. היום לא עושים זאת (להרים את הפסח) כי אין לנו קרבן פסח.

- **"המקום"** — למה לשון זה? בפסח כתוב "שפסח המקום על בתי אבותינו" — הלשון "מקום" מתאים שם כי בפסח היה ענין של מקום — כאן כן, כאן לא (פסח על בתי = דילג על המקומות).

- **"נגלה עליהם הקב"ה וגאלם מיד"** — "מיד" פירושו מהר, מיד, גאולה פתאומית.

- **קודם בקיצור, עכשיו בהרחבה:** בפרק הקודם הרמב"ם אמר בקיצור "מצה על שם שנגאלו", וכאן הוא אומר בהרחבה "על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ". זה פירוש על זה — קודם היה העיקר, עכשיו הלשון שאומרים בפועל.

- **"וימררו את חייהם"** — פסוק נוסף: בפרק הקודם היה כתוב סתם "שמררו המצרים", אבל כאן הרמב"ם מוסיף את הפסוק "וימררו את חייהם" — כי הלשון "מרור" נובע מהפסוק הזה.

- **סדר של פסח-מרור-מצה:** כרונולוגית מרור (שעבוד) היה לפני הפסח (גאולה), אבל בסדר מרור בא אחרי פסח — כי מרור בא יחד עם פסח, "פסח מצה ומרורים".

הלכה א (המשך) — בזמן הזה: "פסח שהיו אבותינו אוכלים"

דברי הרמב"ם: "בזמן הזה אומר 'פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קיים, על שום שפסח הקב"ה על בתי אבותינו.'"

פשט: בזמן הזה אומרים "שהיו אוכלים" (עבר), לא "שאנו אוכלים" (הווה).

חידושים:

- **אי אפשר לומר שקר:** הרמב"ם מקפיד שאי אפשר לומר "פסח זה שאנו אוכלים" כשלא אוכלים אותו — צריך להתאים למציאות. זה עקבי עם שיטת הרמב"ם גם במקומות אחרים שאי אפשר לומר שקר.

הלכה א (המשך) — לפיכך: ברכת הגאולה

דברי הרמב"ם: "לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, להדר, לרומם, לנצח, לגדל, למי שעשה לנו את כל הנסים האלה, והוציאנו מעבדות לחירות." ונאמר לפניו הלל — הללו עבדי ה' עד חלמיש למעינו מים. וחזרת: "ברוך אתה ה'... אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור."

פשט: אומרים לפיכך, את החלק הראשון של הלל, וחזרת עם ברכת הגאולה.

חידושים והסברות:

- **"לנו"** — חייב אדם לראות את עצמו: הלשון "למי שעשה לנו" מתאים לכלל של הרמב"ם שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. גם "והוציאנו מעבדות לחירות" — "לאבותינו ולנו".

- **בזמן הזה** — תוספת בקשה: הרמב"ם מוסיף בזמן הזה: "כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים..." אחרי השבח באה בקשה — כי "הלילה הזה" לא מספיק טוב, חסר משהו. משיח לא בא בליל יום טוב, אבל החג הבא (שבועות) יהיה כבר אחרי הגאולה.

- **"שמחים בבנין עירך"** — הלשון "שמחים" מראה שעכשיו חסר בשמחה, אבל אז תהיה שמחה עם ירושלים, ו"ששים בעבודתך" — ששון על עבודת הקרבנות.

- **"ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים"** — "זבחים" הוא קרבן חגיגה (או אולי קרבן מיוחד לגאולה). "אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון" —

דברי הרמב"ם: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות: (1) שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים; (2) שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה; (3) שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי; (4) שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרור; (5) שבכל הלילות אנו אוכלין... והלילה הזה כולנו מסובין."

פשט: הקורא מונה את השינויים של ליל הסדר: שתי טבילות, רק מצה, רק צלי (בזמן המקדש), דווקא מרור, הסיבה.

חידושים והסברות:

- **לרמב"ם חמש קושיות** — בניגוד לנוסח שלנו עם ארבע קושיות, יש לרמב"ם קושייה חמישית על צלי — "שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל, והלילה הזה כולו צלי." זו קושייה שרלוונטית בזמן שבית המקדש היה קיים, כשקרבן הפסח היה חייב להיות דווקא צלי.

- **"שתי פעמים"** — למרות שראו רק פעם אחת — הבן ראה עד עכשיו רק פעם אחת טבילה (כרפס), איך הוא אומר "שתי פעמים"? התשובה: הקורא יודע כבר שתהיה טבילה שנייה (מרור בחרוסת), והקורא אומר את הנוסח, לא הבן.

- **צלי** — מאוד בולט — זה היה דבר בולט מאוד כי יש הרבה הלכות איך לוודא שקרבן הפסח הוא דווקא צלי בלי שום רטיבות. כל לילה יש חופש לאכול בשר באיזה אופן שרוצים — צלי, שלוק, מבושל — אבל בליל פסח יש הקפדה.

- **מה פירוש "כולו"** — ב"כולו מרור" — הרי אוכלים גם כרפס (ירקות אחרים), אז זה לא ממש "כולו" מרור. "כולו" לא אומר "אך ורק", אלא שמחפשים דווקא מרור — מוסיפים מרור מלבד ירקות אחרים. כך גם ב"כולו צלי" — אפשר לאכול דברים מבושלים אחרים (כמו קרבן חגיגה), אבל קרבן הפסח עצמו חייב להיות צלי.

- **"כולנו מסובין"** — "כולנו" אומר אולי שאפילו העניי שבישראל, שבדרך כלל לא מיסב, הלילה הוא כן מיסב. מחפשים דווקא הסיבה — מושכים ספסלים, כריות, וכו'.

- **בזמן הזה לא שואלים את השאלה על צלי**, שאין לנו קרבן.

- **[דיגרסיה: משנה תורה של הרמב"ם לעומת שולחן ערוך לעתיד לבוא:]** הרמב"ם כותב גם את כל הסדר כפי שהוא בזמן בית המקדש, עקבי עם שיטתו שהוא כתב ספר שיהיה רלוונטי לכל הזמנים. כשמשיח יבוא, יצטרכו שולחן ערוך חדש לזרעים, טהרות, קרבנות — כי השולחן ערוך הוא בעיקר לזמן הזה. אבל ספר הרמב"ם יישאר רלוונטי כי הוא כבר כלל הכל.

הלכה א (המשך) — מתחיל בגנות, דרשת ארמי אובד אבי

פשט: אחרי השאלות מתחילים עם התשובות — מתחיל בגנות, שהיהודים היו עובדי עבודה זרה ועבדים, ודורשים פרשת ארמי אובד אבי כולה.

הלכה א (המשך) — מחזיר השלח: פסח מצה ומרור

דברי הרמב"ם: "מחזיר השלח לפנינו, ואומר: 'פסח זה שאנו אוכלים על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים...' ומגביה המרור בידו ואומר: 'מרור זה שאנו אוכלים על שם שמררו המצריים...' ומגביה המצה בידו ואומר: 'מצה זו שאנו אוכלים על שום שלא הספיק בצקם...'"

פשט: מחזירים את השולחן, ואומרים את הטעם של פסח, מרור, ומצה. במרור ומצה מרימים אותם, בפסח לא.

חידושים והסברות:

- **למה לא מרימים את הפסח?** הרמב"ם אומר "ומגביה המרור" ו"ומגביה המצה", אבל בפסח לא כתוב "מגביה". קרבן הפסח הוא כבש ענק במרכז השולחן — כולם רואים אותו כבר, לא צריך להרים אותו. מרור הוא עלה

דברי הרמב"ם: "מניח מרור על המצה, ומטבל בחרוסת, ומברך תחלה על אכילת מרור, ואוכלן — אוכל אותם ביחד. ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו — עושים שתי ברכות נפרדות."

פשוט: לכתחילה אוכלים מצה ומרור ביחד (כורך) עם ברכה אחת על אכילת מרור, ויוצאים בשניהם. אם אוכלים אותם בנפרד, עושים שתי ברכות.

חידושים:

- הרמב"ם סובר שלכתחילה צריך לאכול מצה ומרור ביחד — כהלל. "ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו" הוא רק אפשרות שנייה.

- **השגת הראב"ד:** הראב"ד אומר: "זה כהלל, ומכל מקום זה סדר לדיוק" — זו רק שיטת הלל, אבל החכמים לא סוברים כך. הראב"ד מתכוון שמה שהרמב"ם קורא "אפשרות שנייה" הוא למעשה הדין העיקרי.

- **חידוש חשוב:** הרמב"ם מדבר כאן על בזמן הבית. אפילו בזמן הבית הרמב"ם לא מכניס את קרבן הפסח לכורך — רק מצה ומרור ביחד, אבל הפסח נאכל בנפרד (כפי שרואים מכך שהרמב"ם מביא אחר כך ברכות נפרדות על אכילת הזבח ואכילת הפסח). כך אומר המעשה רוקח.

- **השגת הראב"ד על כך:** אם מדברים בזמן הבית, צריך להכניס הכל ביחד — פסח, מצה, ומרורים — עם ברכה אחת "על אכילת פסח מצה ומרורים", כי הפסוק אומר "על מצות ומרורים יאכלהו".

- **פירוש הרמב"ם ב"על מצות ומרורים":** "על" לא אומר ממש על/ביחד, אלא באותה סעודה. אבל "מצות ומרורים" — המצה הולכת ביחד עם מרור (לא עם הפסח). מפרשים אחרים (כהלל) לומדים "על" ממש — ממש זה על זה.

הלכה א (המשך) — ברכות על זבח ופסח (בזמן הבית)

דברי הרמב"ם: "ואחר כך מברך... על אכילת הזבח, ואוכל מבשר חגיגת י"ד תחלה. ומברך... על אכילת הפסח, ואוכל מגופו של פסח. ולא ברכת הפסח פוטרת של זבח ולא של זבח פוטרת של פסח."

פשוט: עושים שתי ברכות נפרדות — אחת על החגיגה (זבח) ואחת על קרבן הפסח. אוכלים תחילה את החגיגה, אחר כך את הפסח. אחת לא פוטרת את השנייה.

חידושים:

- אף שפסח אפשר לקרוא גם "זבח", הם שתי מצוות נפרדות עם שתי ברכות נפרדות.

- לא לחשוב שהחגיגה היא רק כדי לאכול לפני הפסח (על השובע) — היא מצוה בפני עצמה.

הלכה א (המשך) — בזמן הזה: אכילת נפרדות של מצה ומרור

דברי הרמב"ם: "ובזמן הזה שאין שם קרבן — אחרי שמברך המוציא לחם, חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת ואוכל. וחוזר ומברך על אכילת מרור, ומטבל מרור בחרוסת ואוכל. ולא ישהה אותו בחרוסת שמא יבטל טעמו. וזו מצוה מדברי סופרים."

פשוט: בזמן הזה אוכלים מצה ומרור בנפרד, כל אחד עם ברכה משלו. טובלים מרור בחרוסת אבל לא להשהות אותו שם זמן רב.

חידושים:

- **בזמן הזה לא עושים כהלל לכתחילה** — הטעם (כבגמרא): מצה דאורייתא ומרור בזמן הזה רק דרבנן, ממילא המצה יכולה לבטל את המרור כשאוכלים אותם ביחד.

- "וזו מצוה מדברי סופרים" — מה הכוונה? יש כמה פירושים:

(1) המרור בזמן הזה הוא מדרבנן.

(2) החרוסת היא מצוה מדברי סופרים.

העיקר שעושה את הקרבן לרצון הוא הדם על המזבח. עכשיו יש גם בשר, אבל לא בשר שחלק ממנו היה על המזבח.

- **"שיר חדש"** — "ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו" — מלבד ההלל שאומרים כבר, נאמר שיר חדש — פרק תהילים חדש, סוג חדש של ניגון/שבח שעדיין לא היה. "שירו לה' שיר חדש" — בנס חדש בא שיר חדש. הסדר לעתיד לבוא יהיה גדול יותר — עם שיר חדש, לא רק יציאת מצרים.

- **הרמב"ם עדכן את הנוסח:** הרמב"ם לא אומר "מצה פסח ומרור" (כלשון רבי עקיבא בזמן בית המקדש), אלא "מצה ומרור" — הוא עדכן לזמן הזה.

הלכה א (המשך) — כוס שני: בורא פרי הגפן

דברי הרמב"ם: "מברך בורא פרי הגפן ושותה כוס שני."

פשוט: מברכים בפה"ג ושותים את הכוס השני.

חידושים:

- **למה צריך עוד בורא פרי הגפן?** הפסיקו עם ההגדה — כבר לא חושבים על בורא פרי הגפן הקודם. גם אכלו כזית כרפס בינתיים.

- **אין ברכה אחרונה על כרפס:** הרמב"ם לא אומר ברכה אחרונה על הכרפס — נראה שלא צריך.

הלכה א (המשך) — נטילת ידיים שנייה

דברי הרמב"ם: "ואחר כך נוטל ידיו שנייה, שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה."

פשוט: נוטלים שוב ידיים כי היה היסח הדעת בזמן אמירת ההגדה.

חידושים:

- **מתי מברכים — לפני או אחרי הנטילה?** הרמב"ם סובר בהלכות ברכות שהברכה של נטילת ידיים היא לפני הנטילה (עובר לעשייתו), לא כמנהגנו שמברכים אחרי הנטילה. המנהג לברך אחרי הוא חידוש של תוספות / גהות מיימוניות. הרמב"ם סובר שרק בטבילה (או אולי רק טבילת גר) מברכים אחרי, אבל כל שאר המצוות — עובר לעשייתו.

הלכה א (המשך) — יחץ, המוציא, לחם עוני

דברי הרמב"ם: "ולוקח שני רקיקין, חולק אחד מהם, ומניח הפרוס לתוך השלם, ומברך המוציא לחם."

פשוט: לוקחים שתי מצות, שוברים אחת, מניחים את השבורה על השלמה, ומברכים המוציא.

חידושים:

- **"רקיקין"** — הרמב"ם קורא למצות "רקיקין" — מעניין, אולי הוא מתכוון למצות דקות/רכות.

- **חידוש גדול בסדר:** הרמב"ם עושה יחץ (שבירת המצה) **ממש לפני המו

ציא**, לא כמנהגנו ששוברים את המצה קודם לפני ההגדה. אצלנו יחץ הוא שלב נפרד לפני מגיד, אצל הרמב"ם זה ביחד עם מוציא מצה.

- **למה שוברים את המצה לפני הברכה?** הרי יש ענין של לחם משנה — שתי מצות שלמות ביום טוב! ולמה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים? הרמב"ם עונה: כי **"לחם עוני"** — מה דרכו של עני בפרוסה, עני אוכל לחם שבור, אף כאן בפרוסה.

- **חידוש נוסף:** הרמב"ם לא אומר ברכה נפרדת "על אכילת מצה" כאן — הוא אומר רק המוציא לחם.

הלכה א (המשך) — כורך מצה ומרור ביחד (בזמן הבית)

דברי הרמב"ם: "ואחר כך נוטל ידיו (מים אחרונים) ומברך ברכת המזון על כוס שלישי."

פשוט: אחרי שולחן עורך נוטלים מים אחרונים (בלא ברכה) ומברכים ברכת המזון על הכוס השלישי.

חידושים:

- **מים אחרונים בלא ברכה:** הרמב"ם כבר פסק במקום אחר שמים אחרונים אין להם ברכה, כי זה רק לבריאות (מלח סדומית), וזה דומה למי שמסנן עם מים.

- **בורא פרי הגפן על כוס שלישי — מחלוקת:** הרמב"ם לא אומר שמברכים בורא פרי הגפן על הכוס השלישי. יש דיון האם צריך לברך:

- **שיטה שלא צריך:** כי כבר שתו יין בסעודה, וכוס של ברכה הוא המשך של הסעודה.

- **שיטה שצריך (שולחן ערוך):** בשולחן ערוך כתוב שכן מברכים בורא פרי הגפן.

- **ראיה מהלכות ברכות פרק ז':** הרמב"ם בהלכות ברכות אומר שמברכים על יין שלאחר המזון אם הפסיקו. אבל נשאלת השאלה: האם כוס של ברכה הוא "יין שלאחר המזון" או חלק מהסעודה? והאם אותה הלכה מדברת רק כשתו קודם או שהיה היסח הדעת?

- **[דיגרסיה: הטוב והמטיב כברכה על יין:]** לפי שיטת הראשונים הברכה הרביעית של ברכת המזון — הטוב והמטיב — היא בעצם ברכה על יין (כשבא כוס שני). ראייה לכך: ב"צור משלו" (פיוט שהוא נוסח ברכת המזון, לפי רמ"א אפשר לצאת בו) כתוב בברכה הרביעית רמז לכוס יין — מחבר הפיוט הבין שהטוב והמטיב היא הברכה על הכוס.

הלכה א (המשך) — כוס רביעי: הלל וברכת השיר

דברי הרמב"ם: "ואחר כך מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר."

פשוט: מוזגים את הכוס הרביעי, מסיימים את ההלל, ואומרים ברכת השיר — יהללך.

חידושים:

- **ברכת השיר = יהללך:** הרמב"ם בפירוש המשניות מביא שיש מחלוקת מה "ברכת השיר" — יש אומרים שזה נשמת כל חי, ויש אומרים שזה יהללך. הרמב"ם פוסק שזה יהללך — בכל פעם שאומרים הלל מסיימים עם ברכת השיר.

- נשמת גם מסתיימת בברכה (מלך מהולל בתשבחות) — אותה חתימה — אבל עם פתיחה אחרת, דומה לישתבח.

הלכה א (המשך) — אינו טועם כל הלילה

דברי הרמב"ם: "ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים."

פשוט: אחרי הכוס הרביעי לא אוכלים כלום כל הלילה, רק מים.

חידושים:

- יש שיטות אחרות שאומרות שהאיסור הוא רק על עוד עדיין באמצע אכילה/שתייה, אבל כשסיימו את הסדר אפשר לאכול. זה נדחה — הרמב"ם אומר בפירוש כל הלילה.

- אם מישוהו הולך לישון וקם לפנות בוקר, האם אז מותר לו לאכול? זו נשאלת שאלה פתוחה.

הלכה א (המשך) — כוס חמישי

דברי הרמב"ם: "ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול — מן הודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל. וכוס זה אינו חובה כמו ארבע

- (3) **פירוש רבינו מנוח:** "מצוה מדברי סופרים" מתייחס לחרוסת — חרוסת היא רק מדרבנן, ואנחנו לא רוצים שמצוה מדרבנן (חרוסת) תבטל את הטעם של מרור.

- **קושיית רבינו מנוח:** אם דואגים שחרוסת לא תבטל את טעם המרור, למה אפשר לטבול מצה בחרוסת בלי דאגה? הוא עונה: **מצה היא דבר קשה** — חרוסת לא יכולה לבטל את טעמה. אבל **עלה של מרור** רך ויכול לאבד את חריפותו דרך חרוסת.

- העיקרון: רוצים שירגישו את המרירות של מרור, כי מרור הוא מצוה חשובה יותר מחרוסת.

הלכה א (המשך) — כורך זכר למקדש

דברי הרמב"ם: "וחזור וכורך מצה ומרור, ומטבל בחרוסת, ואוכל בלא ברכה — זכר למקדש."

פשוט: אחרי שאכלנו מצה ומרור בנפרד, עושים כורך בלא ברכה — רק זכר למה שהלל עשה בזמן המקדש.

חידושים:

- בזמן הזה אי אפשר לעשות כך לכתחילה (כי מצה דאורייתא ומרור דרבנן — מבטל זה את זה), אבל עושים **זכר** למנהג הלל.

הלכה א (המשך) — שולחן ערוך ואכילת הפסח באחרונה

דברי הרמב"ם: "ואחר נמשך בסעודה, ואוכל כל מה שרוצה לאכול, ושותה כל מה שרוצה לשתות. ובאחרונה אוכל מבשר הפסח אפילו כזית."

פשוט: אחר כך נכנסים לסעודה — אוכלים ושותים כמה שרוצים. בסוף אוכלים לפחות כזית מקרבן הפסח.

חידושים:

- "נמשך בסעודה" — לשון מעניין, כאילו "נמשך" לתוך סעודה ארוכה.

- השתייה בסעודה היא **לא** חלק מד' כוסות — אפשר לשתות עוד יין.

- הפסח נאכל **בסוף** הסעודה — "אפילו כזית" — לא צריך לאכול הרבה, כזית מספיק.

הלכה א (המשך) — אפיקומן: אינו טועם אחריו כלום

דברי הרמב"ם: בזמן הזה אוכלים כזית מצה בסוף הסעודה, ואינו טועם אחריו כלום, כדי שיהא הפסק סעודתו — שהטעם של בשר הפסח (בזמן המקדש) או מצה (בזמן הזה) יישאר בפה.

פשוט: האפיקומן הוא האכילה האחרונה של הלילה, כדי שהטעם של המצוה יישאר.

חידושים:

- הטעם של הדין הוא לא רק חשיבות המצוה או שמתחילים ומסיימים במצוה, אלא ספציפית שהטעם **עצמו** של המצוה יישאר בפה. הקוגל ושאר מאכלי הסעודה אינם מצוה, רק לכבוד יום טוב — רוצים שהמצוה העיקרית תישאר הטעם האחרון.

- זה מקביל למושג הכללי של סעודה, שבה אוכלים קינוח בסוף כדי להישאר עם טעם מתוק — כאן רוצים שה"טעם המתוק" יהיה הפסח או המצה.

- **עצה מעשית:** צריך לחשב שאותה חתיכת מצה שמורה תשמש גם לכזית מצה באחרונה (אפיקומן) וגם למצוות המצה העיקרית. אבל כורך, שהוא רק מנהג (זכר למקדש), אפשר לעשות עם מצה שאינה שמורה. בדרך זו חוסכים את המצה השמורה לעיקר.

הלכה א (המשך) — כוס שלישי: ברכת המזון

כוסות."

פשט: אפשר (אבל לא חובה) למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול.

חידושים:

- **"ויש לו" = אפשר:** אצל הרמב"ם "ויש לו" תמיד פירושו "אפשר" — זו רשות, לא חובה.

- **הלל הגדול:** הודו לה' כי טוב עם כ"ו פעמים "כי לעולם חסדו".

- **קשר לכוס של אליהו:** יש לזה קשר למה שקוראים "כוס של אליהו".

- **מנהג ללכת לטיש של הרבי:** כיוון שהכוס החמישי אינו חלק מהסעודה אלא הלל נוסף, יש מנהג שהיו הולכים לטיש של הרבי לומר את ההלל האחרון. הלל בא בציבור — שרים אותו, עם אנא ה' הושיעה נא וכו'.

הלכה — צלי בליל פסח בזמן הזה

דברי הרמב"ם: "מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים בזמן הזה — אוכלים. מקום שנהגו שלא לאכול — אין אוכלים, גזירה שמא יאמרו בשר הפסח הוא. ובכל מקום אסור לאכול שם שלם צלוי כאחד בליל זה. אם היה מחותך או חסר ממנו אבר או שלוק בו אבר ומחובר — הרי זה מותר במקום שנהגו."

פשט: אכילת צלי בליל פסח תלויה במנהג המקום. אבל שם שלם צלוי אסור בכל מקום.

חידושים:

- **שתי דרגות של איסור:** (1) **סתם צלי** — תלוי במנהג המקום, הטעם הוא שמא יאמרו בשר הפסח הוא. (2) **שם שלם צלוי כאחד** — בכל מקום אסור, כי זה לא רק "שמא יאמרו" אלא זה **ממש נראה** כמקריב קדשים בחוץ.

- **מחותך/חסר אבר:** כשזה חתוך או חסר אבר, זה מותר (במקום שנהגו), כי זה לא נראה יותר כקרבת פסח.

- **מגן אברהם:** "בארצות אלו" (אשכנז) המנהג שלא לאכול צלי כלל — לא אוכלים בשר צלוי בליל פסח.

הלכה — מי שאין לו יין

דברי הרמב"ם: "מי שאין לו יין בליל הפסח — מקדש על הפת כדרך שעושה בשבת, ועושה כל הדברים על הסדר."

פשט: בלי יין עושים קידוש על פת ועושים את כל הסדר.

חידושים:

- **חילוק בין שבת ליום טוב:** בשבת אפשר לכתחילה לעשות קידוש על פת אם אוהבים זאת יותר. ביום טוב צריך להיות יין — אפילו גבאי צדקה צריך לתת יין. רק כשממש אין, עושים על פת.

- **הסדר אינו תלוי בארבע כוסות:** "ועושה כל הדברים על הסדר" — הסדר הוא סדר בפני עצמו, אפילו בלי ארבע כוסות.

הלכה — מי שאין לו ירק אלא מרור

דברי הרמב"ם: "מי שאין לו ירק אלא מרור בלבד — בתחילה מברך על המרור שתי ברכות: בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור, ואוכל. וכשגומר ההגדה מברך על המצה ואוכלה, וחוזר ואוכל מן המרור בלא ברכה."

פשט: כשיש רק מרור (אין ירק אחר לכרפס), עושים בפעם הראשונה שתי ברכות — בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור — כי האכילה הראשונה כבר יוצאת מרור. אחר כך אוכלים מרור שוב בלא ברכה.

חידושים:

- הסדר של שתי פעמים אכילת ירק נשמר אפילו כשיש רק מרור — אוכלים פעמיים, אבל הפעם הראשונה כבר יוצאים את המצה.

- כיוון שאי אפשר לברך "על אכילת מרור" אחר כך (כשכבר יצאו), צריך לברך בפעם הראשונה — גם אם זה "הפוך" מהסדר הרגיל.

הלכה — מי שאין לו מצה משמרת אלא כזית

דברי הרמב"ם: "מי שאין לו מצה משמרת אלא כזית — אוכלים את הכזית משמרת בסוף הסעודה (אפיקומן), ומתחילים עם מצה שאינה משמרת."

פשט: כשיש רק כזית אחד של מצה משמרת (שמורה משעת קצירה), משתמשים בו לאפיקומן — הכזית האחרון — ועושים המוציא על מצה שאינה משמרת.

חידושים:

- הרמב"ם סובר שמשלושת הכזיתים (תחילה, עם מרור, ואפיקומן) האפיקומן הוא החשוב ביותר למצה משמרת — שם משתמשים בכזית היחיד.

- **עצה מעשית:** צריך לחשב שאותה חתיכת מצה שמורה תשמש גם לכזית מצה באחרונה (אפיקומן) וגם למצוות המצה העיקרית. אבל כורך, שהוא רק מנהג (זכר למקדש), אפשר לעשות עם מצה שאינה שמורה.

הלכה ט — מי שישן בתוך הסעודה

דברי הרמב"ם: "מי שישן בתוך הסעודה והקיץ — אינו חוזר ואוכל."

פשט: מי שנרדם באמצע הסעודה והתעורר, אסור לו להמשיך לאכול.

חידושים:

- **טעם הרמב"ם:** הרמב"ם סובר באופן כללי (לא רק בקרבן פסח) ששינה עושה הפסק שמסיים את הסעודה. אחרי שכבר אכל מצה, ואחר כך נרדם, הסעודה הסתיימה. הדין של "אין מפטירין אחר הפסח" (שהרמב"ם מיישם גם על מצה) פירושו שאחרי סיום הסעודה אסור להוסיף עוד אוכל. אין הבדל אם הדבר האחרון שאכל היה מצה או משהו אחר — כששוכבים לישון, הסעודה הסתיימה, נקודה.

- **השגת הראב"ד:** הראב"ד חולק ואומר שהוא לא יודע מה הרמב"ם רוצה כאן. הראב"ד סובר שהדין של לא לאכול עוד אחרי שינה הוא רק בקרבן פסח, כי שם יש הלכה ספציפית שאי אפשר לאכול את קרבן הפסח בשתי חבורות. אבל במצה עצמה — מה הבעיה בשינה?

- **"בני חבורה" — האם הרמב"ם מדבר על קרבן פסח? הלשון "בני חבורה" נשמע קצת כאילו הוא מדבר על חבורת קרבן פסח. אבל נראה שהרמב"ם מתכוון לזה באופן כללי, לא רק בקרבן פסח.**

הלכה ט (המשך) — בני חבורה שישנו מקצתן / נרדמו כולן

דברי הרמב"ם: "בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה — חוזרין ואוכלין. נרדמו כולן ונעורו — לא יאכלו. נתנמנמו כולן — יאכלו."

פשט:

- כשחלק מהחבורה נרדם — יכולים להמשיך לאכול כשמתעוררים, כי הסעודה לא הופסקה (האחרים המשיכו לאכול).

- כשכולם נרדמו

ו (נרדמו כולן) — אסור להם להמשיך לאכול, כי זה אותו דין כמו ביחיד — הסעודה הסתיימה.

- כשכולם רק נמנמו (נתנמנו — שינה חצי, לא שינה עמוקה) — מותר להם להמשיך לאכול, כי זה לא הפסק שמסיים את הסעודה.

חידושים:

- **"מי שישן" = יחיד:** הדין העליון של "מי שישן בתוך הסעודה" מדבר על מי שאוכל לבדו (בודד). אצלו, כשהוא נרדם, אין מי שממשיך את הסעודה, לכן היא אוטומטית הסתיימה.

סיום

השיעור סיים את **הלכות חמץ ומצה, פרק ח** — הפרק האחרון. החלק הבא יהיה **סדר ההגדה**, נוסח ההגדה של הרמב"ם, שהוא "נספח" (תוספת) להלכות, לא העיקר של ההלכות עצמן.

- **החילוק בין "ישנו מקצתן" ל"נרדמו כולן":** כשרק חלק ישן, הסעודה ממשיכה עבור האחרים — מי שישן רק "יצא" לזמן קצר, אבל הסעודה לא הסתיימה. אבל כשכולם ישנים, אין מי שממשיך את הסעודה, ולכן היא הסתיימה.

- **החילוק בין "נרדמו" ל"נתנמנמו":** שינה עמוקה (נרדמו) עושה הפסק שמסיים את הסעודה. אבל נמנום חצי (נתנמנמו) אינו הפסק — זה לא גרם לסעודה להיחשב כמסתיימת.

תמלול מלא

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח': סדר ליל הסדר

הקדמה לפרק

בוקר טוב. אומרת התורה הקדושה, אנו הולכים ללמוד את הרמב"ם הקדוש, משנה תורה לרמב"ם, ספר זמנים, הלכות חמץ ומצה, פרק ח'. בפרק השמיני, כאן אנו הולכים ללמוד את סדר ליל הסדר. הוא כבר אמר לנו את מצוות ליל הסדר, מצוות יציאת מצרים, מצוות דרך חירות, מצוות מרור, חרוסת, אבל כאן הוא הולך לומר לנו את הסדר. כמו שאנו יודעים את זה, יש את עשרת הסימנים, קדש ורחץ. חמישה עשר סימנים יש, דרך אגב. חמישה עשר סימנים, ועשרה סימנים יש על המכות.

ואנו מודים שוב לתומכי השיעור, ולר' יואל, ולכל שאר תומכי השיעור, ושנזכה כולנו להצלחה גדולה.

אז נלמד שזה הפרק האחרון, כן? כאן מסתיימות הלכות חמץ ומצה. אחר כך יש את סדר ההגדה. אם משהו רוצה להביע דעות, עד מחר יש לו עוד זמן, הוא יכול להביע דעות האם הוא סובר שצריך ללמוד את סדר ההגדה, או שאסור. כל אחד כבר יודע את ההגדה. לרמב"ם יש קצת חידושים, נוסחאות שלו, אבל אני לא יודע אם מחויבים ללמוד את זה. שואלים את הפוסקים. אם משהו רוצה במהירות לומר האם נאמר כן או לא, הוא יכול לשלוח ולעשות הצבעה.

הלכה א: סדר עשיית מצוות אלו

כוס ראשון, קידוש, נטילת ידיים

אוקיי. אומר הרמב"ם כן: **סדר עשיית מצוות אלו**, הסדר, סידור עשיית מצוות אלו, המצוות שהזכרנו קודם שיש מצוות של ארבע כוסות וכן הלאה, זה שני הפרקים האחרונים, איך עושים את זה? מצה, מרור, ארבע כוסות, **עשיית מצוות אלו בליל חמשה עשר כן הוא**, כך הוא הסדר.

אומר לנו הרמב"ם את הסדר: **בתחלה מביאין כוס לכל אחד ואחד**, מביאים כוס לכל אחד ואחד. כמו שאמר לנו שגם הנשים והקטנים מחויבים גם בארבע כוסות, מביאים לכל אחד ואחד, לא רק לאבא, שונה מקידוש רגיל. טוב מאוד. **ומברך בורא פרי הגפן**, וכל אחד... אני לא יודע אם המברך אומר את זה, לשון יחיד. האבא אומר, **ואומר עליו קידוש היום**, הוא אומר את נוסח הקידוש, אשר בחר בנו, מה שיהיה, לשון הקידוש, שבחר בנו, מקדש ישראל והזמנים, וזמן. אחר כך עושים את ברכת הזמן, כלומר שהחיינו, **ושותה**, שותים. הוא כבר אמר קודם ששותים בהסיבה, כן. **ואחר כך מברך על נטילת ידיים**. כן, מעניין, הוא לא מזכיר את זה שוב. הוא כבר אמר מתי יושבים בהסיבה. הוא לא אומר מה צריך לעשות. הוא לא הולך לומר כאן שוב מה המצב צריך להיות. הוא אומר רק מה צריך לעשות, מה הפרטים? מה בא קודם? הרשימה, כמו מה בא אחרי מה.

בניגוד למה שאנו נוהגים לומר ברכת נטילת ידיים, פוסק הרמב"ם שיש לומר ברכת נטילת ידיים. טוב מאוד. יודעים מה? אני נוהג כמו הרמב"ם, שיגידו לי ברכה, כן, ברכת נטילת ידיים.

הבאת השולחן: מרור, ירק, מצה, חרוסת, שני מיני בשר

ואחר כך שהוא נטל את ידיו, מביאים שולחן ערוך, מביאים את השולחן המוכן עם האוכל. **ועליו**, מה מונח על השולחן? **מרור וירק אחר**, מרור עם עוד ירק, עוד ירק, **ומצה וחרוסת**.

וכאן הוא מדבר כאשר **בזמן שבית המקדש היה קיים**, אומר לנו גם על שני סוגי הבשר שמונחים על השולחן, **וגופו של כבש הפסח הוא**. ויחד עם קרבן פסח היו מביאים עוד קרבן שנקרא בשר חגיגה, שאוכלים בתחילת הסדר. בסוף הסדר אוכלים את קרבן הפסח, אבל קרבן פסח צריך להיות נאכל על השובע, לפני כן אוכלים בשר חגיגה. והקרבן האחר, שנאמר בשר, שהביאו...

אומר הרמב"ם, **בזמן הזה**, בזמנים הטובים, בזמנים הטובים, בזמן שבית המקדש היה קיים, בזמן הזה, **מביאין על השולחן גם שני מיני בשר, אחד זכר לפסח, ואחד זכר לחגיגה**. אנחנו אין לנו את המנהג הזה, אנחנו מניחים זרוע, אבל רוצים דווקא שלא יהיה... אנחנו מניחים זרוע וביצה, אנחנו עושים בערך כך. ומה שאנו מניחים זה תבשיל, מנהג אשכנז. אני חושב שיש כן מי שמביאים, אנחנו לא מביאים צלי, אבל שני מיני בשר מותר להביא אפילו לפי מנהגנו.

אבל הקערה שלנו, זה כאילו הקערה שאנו קוראים קערה. הרמב"ם אומר שמביאים שולחן, הרמב"ם אומר שמביאים שני חתיכות בשר. אני חושב, אם אני זוכר, בשולחן ערוך כתוב שמביאים בשר, עם ביצה. כלומר, אנחנו מביאים את הזרוע, זה חתיכת בשר, וביצה. ביצה היא במקום הסוג השני של בשר. כן. מה אם היה משהו שלא היה לו שני סוגי בשר. כך אני חושב, אולי יש משמעויות אחרות לזה.

יש רמז, ביצה, הביצה מרמזת לתפילה, בית רחמנא, או ללשון. יש ברמזים יש הרבה. מזבחך, על כיר מזבחך, מזבחך הוא ראשי תיבות מרור, זרוע, ביצה, חרוסת. אוקיי, כן.

הלכה ב: כרפס — בורא פרי האדמה, טבילה, אכילת כזית

אוקיי, **ומתחיל**, הוא מתחיל, ומתחיל את הסדר, **ומברך בורא פרי האדמה**. מונח כבר שם המרור והירק, עושים בורא פרי האדמה, **ולוקח ירק**, לוקחים את הירק, לא את המרור, את הירק האחר שהונח על השולחן, **ומטבילו בחרוסת**. טובלים את... טובלים אותו בחרוסת. אנחנו עושים שטובלים אותו במי מלח. מדברים על הטבילה, הטבילה. אז לפני כן עשו את כל נטילת ידיים לפני שאוכלים דבר שטיבולו במשקה.

ואוכל כזית, אוכלים כזית שלם, **הוא וכל המסובין עמו**, כל אחד אוכל, **כל אחד ואחד אין פחות מכזית**, לא אוכלים פחות מכזית, כי אכילה, אם יש מצווה של אכילה, זה כזית שלם.

דיון: שיעור כזית בכרפס — רמב"ם נגד מנהגנו

ואנחנו יש לנו את המנהג שאוכלים פחות מכזית, כי לא יודעים לגבי... לא רוצים לעשות עוד ברכה, כי יהיה אחר כך הפסק בין הכרפס לשאר הדברים. אבל שיטת הרמב"ם היא... צריך לדעת, העובדה היא שאני לא מכיר אף אחד שאוכל פחות מכזית, כי מי שאוכל פחות מכזית זה דמיון שכזית גדול כמו פרה. אבל כזית הוא בגודל של זית. יוצא שכל אחד שמדמין שהוא אוכל פחות מכזית, אוכל בכל מקרה יותר מכזית. ממילא מותר בכל מקרה לאכול

פעמים. כן, והלילה הזה שתי פעמים. זה מעניין, כי הוא ראה עד עכשיו רק פעם אחת, אבל הוא יודע שהכינו במטבח מאוחר יותר. הקורא יודע הכל, הלו. הבן לא שואל את זה, אבל זה התירוץ שהקורא הוא התירוץ לכל השאלות. הקורא אומר מה שכתוב בתורה, מה שכתוב בסידור.

השאלה השנייה היא, **שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה**, פעם חמץ, פעם מצה, **והלילה הזה** מקפידים דווקא על מצה.

השאלה השלישית היא, לרמב"ם יש חמש שאלות. הרמב"ם מוסיף את השאלה שאפשר לשאול **בזמן שבית המקדש היה קיים, שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי, שלוק ומבושל**. יש חופש, אפשר, בואו נגיד, כל לילה אוכלים את כל השלושה, אבל אין חופש, פעם כך, פעם כך. כי **הלילה הזה** יש הקפדה שיהיה **כולו צלי**. וזה גם דבר שהיה מאוד ידוע, כי יש הרבה הלכות לוודא שזה צלי, שלא יהיה שום לחות, הדרך איך עושים את זה, ברור שמחפשים כאן שיהיה דווקא צלי. שואל הוא על זה.

עוד, **שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, והלילה הזה כולו מרור**. והשאלה החמישית היא, **שבכל הלילות אנו אוכלין...** אוכלים כן ירקות אחרים. עוד, זה אומר שאוכלים דווקא מרור גם, חוץ ממה שאוכלים סתם, מחפשים דווקא שיהיה גם מרור. בטח, אבל אכלנו כבר כרפס. לא שלא אוכלים מרור, בשביל זה יש שהנוסח הוא **כולו מרור** במחזורים, כי זה לא כולו מרור. אבל לכאורה, כולו מרור מתכוון כמו כולו... אוקיי, כולו מצה אוכלים ממש לא חמץ, אבל כולו צלי גם, מותר לאכול מבושל, לא אוכלים את קרבן החגיגה. כן, מה זה אומר? אוכלים דווקא, מחפשים.

שבכל הלילות אנו אוכלים בין יושבים בין מסובים, והלילה הזה כולנו מסובים. לשבת אנחנו... זה עוד כול, כולנו. זה אומר עוד לכאורה, למרות שאינו מסוב, זה לא אומר כולנו. זה אומר עוד שמקפידים דווקא להיות מסובים. יכול להיות, הרמב"ם אמר שזה הידור להיות כל הלילה מסובים. אני רוצה לומר שכולנו, לכאורה, כולנו, אפילו העבד, אני לא יודע, אפילו מי שהוא עני שבישראל שברך כלל הוא לא מסב, היום הוא כן מסב. אבל זה לא דווקא, כי זה אומר דווקא, מחפשים דווקא, מביאים ספסלים, מביאים את הכריות, מה שיהיה.

בזמן הזה — לא שואלים את השאלה של צלי

דובר 1:

אומר הרמב"ם, **בזמן הזה, אינו...** לא שואלים את השאלה של הלילה הזה **כולו צלי, שאין לנו קרבן**. יפה מאוד.

סדר הרמב"ם כותב גם את כל הסדר של בזמן בית המקדש. למה לא? למרות שמצוות קרבן פסח, למשל, לא כתובה כאן בהלכה, זה כתוב בהלכות קרבן פסח בנפרד בספר קרבנות, אבל הסדר בא עם זה, כותב הוא את הסדר.

דיגרסיה: משנה תורה של הרמב"ם לעתיד לבוא

הרמב"ם כתב ספר, שלא יצטרכו, כל האחרים מאוד מעניינים. וכשמישיב יבוא, לא יצטרכו לבוא עם ראשונים. הוא יצטרך לזרוק את השולחן ערוך, כי הרבה מאוד מהשולחן ערוך הוא רק בזמן הזה. אנחנו צריכים לעשות שולחן ערוך חדש, של זרעים, טהרות, אנחנו צריכים לקנות ספרי הלכה אחרים. הפסקי תשובות, כל ספרי ההלכה של היום לא נוכל להשתמש בהם. חוץ מהרמב"ם, כל יהודי הרמב"ם ישארו עם הספר הישן שלהם, זה יראה, אה, הרמב"ם אומר, מה עם זה? לא יצטרכו להחליף את הספר שלהם. זה טוב בשביל זה, בשולחן ערוך לא כתוב כך אז לא יודעים מי הוא משיח. אבל ברמב"ם גם לא צריך לעמוד, כדי לדעת מי הוא משיח.

מתחיל בגנות — אחרי השאלות

דובר 1:

אז הוא עושה את זה **מתחיל בגנות**. זה שלמדנו קודם, עכשיו זה הזמן, הסיפור מתחיל בגנות. אחרי השאלות מתחילים עם התשובות, מתחיל בגנות, כמו שאמר קודם, מתחילים שהיהודים היו עובדי עבודה זרה והיו עבדים, וקרא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה. הוא אמר קודם שם מאריכים ודורשים, לומדים איך היהודים גילו את דת האמת.

כך. אני סובר שאותו הידור מצווה שיש לאדם לאכול מצה, מצה שלמה לכזית, אוכל חתיכה קטנטנה, אוכל ממש טיפה מהכרפס. זה סתם עינוי נפש, סתם לא אוכלים, זה בא להיות דרך חירות.

אז איך, זה ספק של ברכה אחרונה? התירוץ הוא, לא עושים ברכה אחרונה והולכים הלאה. בסדר. אוקיי, אני מכניס את העולם לעולם הספקות, עולם החירות. זו הכנה לשאר החירות של הסדר. זה לא כל כך מסוכן. כן. זה מאוד מסוכן. מעכשיו אפשר לשבת שעתיים ואסור לאכול כלום. אמת, אוכלים את הקליות והאגוזים שנתנו קודם לילדים. האבא יכול גם לנשנש קצת. נו, בשביל זה עשו את הכרפס. אני מרגיש ממש, במיוחד כשיש לי ילדים קטנים, אני מביא ממש חטיפים, כמו שכתוב ברמב"ם, שאוכלים איפשהו אחרי קידוש, אוכלים קצת עוגיות פסח או משהו לילדים הקטנים, כמו הענין של קליות ואגוזים. אבל התורה כבר נתנה כרפס בשביל זה, למה זה צריך להיות מסובך? אוקיי, בואו לא ניכנס לפוליטיקה עכשיו. בואו נלמד מה שכתוב. כל אחד, שאוכל כזית, כי זו מצווה לכל אחד. כך הוא לומד. זה סתם תלמידי תלמידי תלמידי...

יש כאן קושיה, מה יכול להיות שרק אחד יכול לצאת ידי חובה בכרפס? לא, כל אחד. זה לא ממש חיוב. המנהג שלנו הוא לא חרוט, אלא המנהג שלנו הוא מי מלח. יש לי את זה כאן ברמז. אנחנו משתמשים בחרוסת רק ל... אנחנו לא מבטלים את מצוות החרוסת למרור, זה העיקר. אבל כאן זה זכר. אני זוכר, לרמב"ם אין מקור שכתוב "מטבל בחרוסת". כתוב במקומות אחרים, כתוב "מטבל בחומץ". למי מלח אין טעם, דרך אגב. צריך להביא משהו יותר לדבר. אבל הייתי פעם עם חולה בבית חולים, ונתתי מרק עוף עם קצת ירקות, וזה יצא לי. כלומר, באמת בצורה מהודרת קיימתי את הדבר, שנתתי לאכול עם קצת חתיכת מאכל, איזה דבר שהוא לא תירוש ולא יין, ולא חומץ.

עקירת השולחן, כוס שני, הבן שואל

אוקיי, בכל מקרה, **ואחר כך עוקרין את השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו**. אז זה כן, רק יש אחד שאומר את ההגדה. מי שקורא את ההגדה לעולם, מסירים את שולחנו ומניחים לו שם שטנדר. אני יודע, נותנים לו... לא, מסירים את שולחנו, לא נותנים לו כלום. זו המצווה שלמדנו קודם, עושים שינוי, עקירת השולחן. כמה זמן ההגדה שלו אני לא יודע. אני אומר, מסירים את השולחן, את הקערה, את כל... כן.

בסדר, והיינו **על כוס השני**, מוזגים את הכוס השנייה שנברך עליה מאוחר יותר, אבל הכוס כבר מלאה בכל סיפור ההגדה. למה? אומר הוא, לא הרמב"ם. כלומר, אומרים את זה על הכוס? הוא אומר כן. הוא אומר את זה על הכוס, אוקיי. **וכאן**, כאן זה ההזדמנות הטובה, **הבן שואל**. גם כי עכשיו עקרו את השולחן, עשו דבר שינוי, כמו שהרמב"ם אמר קודם, זה דבר מוזר, תסיר את השולחן. **וכאן הבן שואל ואומר הקורא**. הילד גם הכוס השנייה שמוזגים כבר. **ואומר הקורא**, הבן שואל, הבן שואל את השאלות, והקורא, מי שקורא את ההגדה, אומר את שאלותיו, או שהוא מסדר את שאלותיו בצורה יותר מסודרת. אני לא יודע מה קורה כאן, כי הנקודה היא כך, כי הבן שואל מתכוון למה שלמדנו קודם, מה שהוא ישאל, הוא ישאל בדיוק על מה שהוא רואה, וכאן בא כבר כל נוסח מה נשתנה. על זה מדייקים המפרשים, אומר הרב, **ואומר הקורא**, כל נוסח מה נשתנה, וזה כבר לא דבר. אי אפשר לצפות שכל בן יוכל את כל ארבע השאלות, כל הדבר. זה כבר נוסח. אחר כך זה הבן שואל, כלומר הוא לא אומר מה הבן שואל. אבל הוא מאריך קצת על שאלת הבן. הבן שואל מה שהוא שואל. אומר הוא, רבי, יודע? יש עוד הרבה דברים שהם שונים, והוא לומד על זה. יכול להיות, אני אומר אבל שהבן שואל מתכוון למי ששואל מה שהוא שואל, הוא לא מבין מה, אבל הקורא אומר מה נשתנה. כן.

נוסח מה נשתנה: חמש קשיות

והוא שואל כך: **מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?** מה שונה? והוא מונה את השינויים. **שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת**. זה לא הסדר לטבול ירק בחומץ או בחרוסת. למה זה לא סדר? או שלא מחפשים את זה. אוקיי, הוא אומר שלא כל כך מהדרים בזה. **והלילה הזה שתי**

מחזיר השלחן — פסח מצה ומרור

דובר 1:

מחזיר השלחן לפניו, אבל מחזירים את השולחן שהוסר. ואומר, כי סדר ההגדה צריך להראות על החומרים המסוימים שמונחים על השולחן, צריך להחזיר את השולחן.

ואומר, פסח זה אשר אנו אוכלים על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' על שם שפסח. לא, טוב. אז לא אומרים את כל הפסוק, אבל מתכוון שיאמר את כל הפסוק.

למה לא מרימים את הפסח?

תרגום לעברית

דובר 1:

ומגביה המרור בידו. על הבשר לא כתוב, מרימים אותו. מעניין, כן. למה היום לא עושים כך? כי אין לנו קרבן פסח. כל דבר פשוט הוא כי זה ענק... זה כרוב. זה מכה על השולחן כרוב ענק. לא קוראים לו עכשיו לגרור את זה לכאן. מרור! לוקח הוא עלה מהמרור. גם, הפסח נמצא במרכז השולחן. כולם רואים את הפסח. מרור הוא עלה קטן. צריך הוא להראות אותו.

ואומר, מרור זה שאנו אוכלים על שם שמרור המצריים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר וימררו את חייהם. מעניין, קודם בנוסח של הפרק הקודם היה כתוב הפסוק, סתם שמרור המצריים, כאן מוסיף הוא את הפסוק, וימררו את חייהם, זה לשון מרור. מעניין, כאן כתוב וכו', מלבד מה שכאן לא כל כך חשוב, כי וימררו את חייהם אומר כבר הכל, כי מתן זה בפסוק אין ה'. יכול להיות שכאן בא גם וכו' באמת, כאן בא שכחו לכתוב.

הלאה, ומגביה המצה בידו, גם אחר כך מרימים את המצה, ואומרים: "מצה זו שאנו אוכלים על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמץ", לא היה מספיק זמן שהבצק יהפך לחמץ, "עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד, שנאמר: 'ויאפו את הבצק'", שכתוב שם "כי עוגות מצות כי לא חמץ", כי הוא לא יכול היה, "לא יכלו להתמהמה", כן, "כי בחפזו".

"שפסח המקום" לעומת "נגלה עליהם הקב"ה"

אבל מעניין, קודם היה כתוב "על שום שפסח המקום", כאן אומר הוא "עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא". אה, "שפסח המקום". אולי למה אמר הוא את המילה "מקום"? יכול להיות שכאשר יש ענין של מקום, שם היה ענין של מקום, המקום כך, המקום כך, שם מתאים הלשון "מקום".

זה גם, קודם אמר הוא יותר בקיצור, קודם היה כתוב "מצה על שם שנגאלו", וכאן כתוב יותר בארוכות, "על שם שלא הספיק". לכאורה, זה פירוש על ההוא, לא שני פירושים שונים. אבל קודם אמר הוא יותר בקיצור, עכשיו אומר הוא יותר את הלשון שאומרים.

"עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא" — אני לא יודע ממש, מה פירוש "נגלה עליהם הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד"? זה אומר מהר, זה אומר "מיד", "מיד" אומר "מיד". לקחתי סיכון. קודם, "שפסח המקום"? אני לא יודע. בסדר.

הסדר של פסח-מרור-מצה

דובר 1:

ובזמן הזה, שאין לו קרבן פסח, לא אומר הוא "פסח זה". זה קצת מעניין, לא, סתם דבר קטן. הפסח והמצה הם סדר טוב, כי קודם היה הפסח, והבא, מאוחר יותר בלילה, היה הנגלו. אבל המרור היה לגמרי לפני כן. אבל אני יכול להבין שהמרור בא עם הפסח, אוכלים "פסח מצה ומרורים".

בזמן הזה — "פסח שהיו אבותינו אוכלים"

דובר 1:

בזמן הזה אומר, בזמן הזה לא יכולים לומר "פסח זה שאנו אוכלים", כי לא אוכלים אותו. הרמב"ם כאן מקפיד שלא יכולים לומר שקר, גם קודם, לא יכולים לומר שקר. זה צריך להתאים. "פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן

שבית המקדש היה קיים" — לא כתוב "היה", "קיים". נכון. "היו" חוזר על שניהם, "שהיו אוכלים", "שהיו", כן. "על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו".

לפיכך — ברכת הגאולה

דובר 1:

ואומר, והוא מסיים, זה ה... עד כאן זו ההגדה. עכשיו מבצעים, סוף הברכה הוא "לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, להדר, לרומם, לנצח, לגדל" — או "לגדל", "לגדל", "לנצח". לשונות שונות של הודאה ושבח. "למי שעשה לנו את כל הנסים האלה". מעניין, כאן יש את המילה "לנו", כמו שאמר קודם, "חייב אדם לראות את עצמו". "והוציאנו מעבדות לחירות", "לאבותינו ולנו".

ונאמר לפניו, ואנחנו נאמר לפניו, את הפרקים הבאים. וכאן אומרים את הפרקים של הללו עבדי ה'. והחלק הבא, עד חלמיש למענינו מים, זה פירושו המחצית הראשונה של הלל, שני חלקים ראשונים.

וחותם מן הפי תחתך הברכה. וחותרם, מסיימים עם הברכה, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר גאלנו — זה אומר הוא כן בבירור, גאלנו, אותנו — וגאל את אבותינו ממצרים. והגיענו — זה כמו שהחיינו וקיימנו והגיענו — הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור. טוב מאוד.

בזמן הזה — תוספת בקשה

דובר 1:

ובזמן הזה הוא מוסיף. זה אמר הוא מרבי עקיבא. מעניין, הוא לא אומר מצה פסח ומרור, כאן עדכן הוא כבר ללשון שלנו.

בזמן הזה הוא מוסיף, כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום. זה אומר, אחרי השבח באה בקשה, בא והגיענו הלילה הזה, אבל זה לא טוב הלילה הזה, חסר משהו, זה כבר. והיום טוב עצמו לא יבוא משיח, כי זה לא בא בליל יום טוב, אבל ביום טוב הבא יזכו אותנו שהשבעות הקרוב יהיה כבר אחרי הגאולה, כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, ואז יהיה כבר שמחים, עכשיו חסר בשמחה, אבל אז יהיה שמחים בבנין עירך, שמחים בכך שכבר בנו את ירושלים, וששים בעבודתך, בששון על עבודת הקרבנות, עבודת ה'.

ונאכל חוזר על היגיענו. יגיענו לאכול, בשמחה יהיה אז לאכול מן הזבחים, זה אומר הזבחים יהיו אז קרבן חגיגה, או אולי יהיה קרבן מיוחד לגאולה, אני לא יודע, ומן הפסחים, אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון, העיקר שעושה את הקרבן לרצון הוא הדם שמזים על קיר המזבח. זה אומר, עכשיו יש לנו גם בשר, אבל אין לו בשר שקצת ממנו היה על המזבח.

"שיר חדש" — שיר חדש לעתיד לבוא

דובר 1:

ואז ונודה לך שיר חדש, יעשו שיר חדש. זה אומר, מלבד ההלל שאמרנו, יאמרו שיר חדש, כן? כך נראה, יש ענין של שיר חדש, נס על חודש. הרי כתוב "שירו לה' שיר חדש" וכו', הרבה פסוקים על הגאולה. יהיה סוג חדש של נוטה שאין לנו עדיין. "על גאולתנו ועל פדות נפשנו", חלק חדש של הלל, יעשו פרק חדש של תהילים. "על גאולתנו ועל פדות נפשנו", ומסיימים "ברוך אתה ה' גאל ישראל".

זה אומר, אז יעשו סדר גדול יותר, אז הסדר יהיה יותר, שיהיה שיר חדש. כן, שיהיה לא יציאת מצרים עיקר, זה הכל. ומסיימים "ברוך אתה ה' גאל ישראל".

כוס שני — בורא פרי הגפן

דובר 1:

וזה כתוב ברמב"ם, שעושים בורא פרי הגפן, "וישותה על כוס השני". רואה אתה שצריכים לעשות עוד בורא פרי הגפן? למה? לכאורה היו מפסיקים בהגדה, לא חושבים כבר על הקודם. ואחר כך אכלו כזית. מה זה

ברכות, אכלתי את זה בפני עצמו ואכלתי את זה בפני עצמו.
אז למה אומר הרמב"ם יותר לכתחילה שצריך לעשות כך? כדי שלא לעשות ברכה מיותרת? אולי כי הוא אומר יותר לכתחילה. כך אומר הוא כאילו, כך אומר הוא. ואם זו אופציה, ואם.

השגת הראב"ד: זה כהלל

ומה אומר הראב"ד? **אמר אברהם, זה כהלל, ומכל מקום זה סדר לדיוק.** הראב"ד אומר בעצם שזה רק שיטת הלל, ולא עושים כך, אנחנו צריכים כן לעשות כמו שהרמב"ם אומר שזו רק אופציה שנייה, כי הלל אמר שכך צריך לעשות. נכון? וכך פירש הלל. אבל החכמים אומרים שלא צריך לעשות כך. אז הרמב"ם סבר שהדבר הטוב ביותר הוא לעשות לכתחילה כמו הלל, וזהו. הראב"ד אומר שזה לא נכון כמו הלל.

הפשט הוא לכאורה כי הם סברו שהלל הוא רק כשיש קרבן פסח.

שיטת הרמב"ם: אפילו בזמן הבית לא מניחים את הפסח בכורך

והרמב"ם לא סבר כך. הרמב"ם אומר הוא סבר שבשעה שיש קרבן פסח, חוץ מזה אוכלים מצה ומרור ביחד. ממילא גם בזמן הזה אותו דבר. ממשיכים את המנהג, לצערנו חסר הפסח מזה.

לא, אפילו בזמן שיש את הפסח, לא צריך להניח את הפסח במצה ומרור. כך אומר המעשה רוקח. כך נראה כאן, כי כאן בא נוסף אחר כך אכילת בשר. הרמב"ם מדבר אפילו בזמן הבית עכשיו. זה אומר, נראה שהרמב"ם אומר, כל הסדר שהרמב"ם אומר הוא בזמן הבית. בזמן הזה גם הרמב"ם מודה שלא עושים כך. בזמן הזה לא עושים כך. זה מה שלומדים בזמן הבית.

בזמן הבית פוסק הרמב"ם כמו הלל. אף על פי שלכאורה זו רק שיטת הלל, והחכמים אומרים שלא צריך, אומר הרמב"ם, נו, מה איכפת לך שיעשה כמו הלל? לא חייבים, אבל מה איכפת לך?

אחר כך נראה מה עושים בזמן הזה שאין קרבן פסח. אבל אפילו בזמן הבית, אומר הרמב"ם, שלא מניחים את קרבן הפסח בזה. הוא עושה קודם ברכה על אכילת מצה ומרור, ואחר כך הוא הולך לומר שעושים על אכילת הזבח והוא אוכל את החגיגה ואת הפסח. אז רואים שאפילו בזמן הבית לא מניח הרמב"ם את הפסח בסנדוויץ', בכורך.

השגת הראב"ד: בזמן הבית צריך להניח הכל

ועל זה לכאורה הראב"ד משיג שלא, שאם אתה מדבר כבר בזמן הבית צריך אתה להניח הכל באותו דבר, שאתה עושה ברכה על הכל, ברכה אחת, על אכילת פסח מצה ומרורים. זה נכון כך, כי בפסוק "על מצות ומרורים יאכלהו" כתוב שהעיקר הוא הפסח, ואת הפסח צריך לאכול על מצות ומרורים.

אז השאלה היא כך, השאלה של הפירוש היא "על מצות ומרורים" מילולית, כי פשוט "על" לא אומר שצריך לאכול על אותנו על אותנו, "על" אומר יותר, אותה סעודה. אז המפרשים האחרים, לוקחים בעצם שהלל הוא כן מילולית שממש "על". אבל הרמב"ם אומר, לא, הפסח יאכל "על", אבל כתוב "מצות ומרורים" ביחד, המצה הולכת ביחד עם המרורים.

הלכה ח (המשך) — ברכות על זבח ופסח (בזמן הבית)

אומר הרמב"ם, **"ואחר כך מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הזבח."** הזבח פירושו בשר חגיגת ארבעה עשר, הקרבן הנוסף שמביאים עם קרבן הפסח. **"ואוכל מבשר חגיגת ארבעה עשר תחלה."**

ואחר כך, **"ומברך"**, עושים את הברכה, אחרי אכילת בשר חגיגת ארבעה עשר אוכלים את קרבן הפסח. עושים לפני כן את הברכה, **"אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הפסח, ואוכל מגופו של פסח"**, אוכלים מקרבן הפסח. יש את הלשון של "מגופו של פסח". בשר הפסח. אולי יכול נשמתו של פסח? לא. בסדר.

אומר הרמב"ם, **"ולא ברכת הפסח פוטרת של זבח, ולא של זבח"** — הרי יש שני חתיכות בשר, יש בשר מהחגיגה ויש בשר מהפסח. לא תחשוב שיוצאים באחד עם השני, כי פסח יכולים גם לקרוא זבח בעצם. ויכול אתה

עם הכוונה? לא היו צריכים לעשות ברכה אחרונה. הוא לא אומר ברכה אחרונה. נראה שלא צריך.

נטילת ידיים שניה

דובר 1:

"ואחר כך", אחר כך, עושה הוא גם עוד פעם, כי היה מסיח דעת לכאורה בשעה שהרים את הידיים. **"ונוטל ידיים שניה"**, נוטל שוב. למה? הברכה היא אחרי נטילת הידיים, לא? לא, אצלנו למדנו... אלא, כן, כן, צריך לזכור הלכות ברכות. הרמב"ם כתב בהלכות ברכות שהברכה של נטילת ידיים עושים לפני כן. כן, לא הדבר שצריך לעשות כבר את הברכה בידיים נקיות. לא, אין דבר כזה שצריך לעשות.

הלכה ח (המשך) — נטילת ידיים שניה

ונוטל ידיים שניה, הוא נוטל שוב את ידיו.

למה? שהרי... הברכה היא אחרי נטילת הידיים, לא?

לא, אצלנו למדנו... כן, כן, צריך לזכור הלכות ברכות. הרמב"ם כתב בהלכות ברכות שהברכה של נטילת ידיים עושים לפני כן. זה חידוש של תוספות, של הגהות מיימוניות, וכך הביאו שם שיש כזה... המנהג שלנו כך. אבל הרמב"ם סובר שרק טבילה, או אולי אפילו רק טבילת גר, באה הברכה אחר כך. כל שאר המצוות עושים עובר לעשייתן.

ונוטל ידיים שניה, הוא נוטל שוב את ידיו, **שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה**. הוא יצטרך בכלל נטילת ידיים, אם לא היה לא יכול לומר שהרי קודם נטל. הוא היה מסיח דעת בשעת קריאת ההגדה, ממילא עושה הוא ברכה חדשה, נטילת ידיים חדשה.

הלכה ח (המשך) — יחץ, המוציא, לחם עוני

ולוקח שני ריקקין, הוא לוקח שתי מצות. מעניין הוא קורא להן "ריקקין" כאן. הוא יודע להוציא חלות מצות לכאורה. למה אני לא יודע. רכות אולי? אולי, אני לא יודע.

חולק אחד מהם, שוברים אחת מהן, **ומניח הפרוס לתוך השלם**. אנחנו עושים יחץ לפני ההגדה, והרמב"ם עושה יחץ ממש לפני המוציא מצה. לא ידוע. לא כי אנחנו רוצים לעשות את חוטף מצה, יש אולי את חוטף מצה שצריך כבר מאוד.

חולק אחד מהם, מחלק אחת מהמצות, **ומניח הפרוס לתוך השלם**, מניח את המצה השבורה על המצה השלמה, אני יודע, "לתוך", זה לא שייך ממש לתוך, אבל על המצה השלמה, **ומברך המוציא לחם**.

אומר הוא, שואל הוא, למה בעצם שוברים אותה לפני שעושים את הברכה? הרי לכאורה, יש ענין שיהיה לחם משנה, שיהיו מצות שלמות כשעושים את הברכה. **ולמה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים?**

והרמב"ם אומר כבר לוקחים לחם עוני. הם כבר למדו לחם עוני פירושו לחם של עניים. **מה דרכו של עני בפרוסה?** עני אוכל לחם שבור. **אף כאן בפרוסה**, הם אוכלים לחם שבור. נכון?

והרמב"ם לא אמר "אשר קדשנו על אכילת מצה".

הלכה ח (המשך) — כורך מצה ומרור ביחד (שיטת הרמב"ם בזמן הבית)

ועכשיו, זה הנוסח של הרמב"ם, קודם עושים לחם... אה, סליחה, לא אוכלים עדיין, סליחה, עושים המוציא לחם, ואחר כך... עוד לפני שאוכלים, ביחד עם המצה מניחים מרור, וטובלים בחרוסת.

איפה רואים? רגע. שוב, קודם אכלו, עושים המוציא, עדיין לא אכלו. עדיין לא אכלו. ואחר כך מניחים מרור על המצה, **ומטבל בחרוסת**, טובלים את המרור עם המצה נראה בחרוסת, **ומברך תחלה על אכילת מרור, אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור, ואוכלן**, אוכלים אותם ביחד, ויוצאים, כמו שלמדנו קודם שכאשר אוכלים שניהם יוצאים שניהם, יכולים לצאת בכל שלושה, כאילו עם חרוסת גם, עם שניהם בבת אחת.

אבל ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו, אם לא עושים את המנהג, נראה שזה היה פתוח לדיון, כמו פתוח למנהגים, אז עושים שתי

אחר כך לאכול את הפסח. אכלנו כזית, כמו שעושים עם המצה. אוקיי. אוכלים קצת.

ובסעודה אוכלים כמה שרוצים לאכול, ושותה כל מה שרוצה לשתות. כלומר, זה לא חלק ממספר הכוסות. אפשר כאן לשתות עוד יין. ובאחרונה, כשמסיימים את הסעודה, אחרי שלחן עורך, אוכל מבשר הפסח אפילו כזית. לא צריך לאכול הרבה, מספיק כזית.

הלכה י' (המשך) — אפיקומן — ואינו טועם אחריו כלום

ואחר כך נמשך בסעודה, ואוכל כל שהוא רוצה לאכול, ושותה כל שהוא רוצה לשתות. ובאחרונה אוכל מבשר הפסח, אפילו כזית, ואינו טועם אחריו מאכל אחר כלל. ובזמן הזה - אוכל כזית מצה, ואינו טועם אחריה כלום, כדי שיהיה הפסק סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו, שאכילתו היא המצוה.

דובר 1: בזמן הזה אוכל כזית מצה, ועושים את זה באותו אופן כמו קרבן פסח, שמה שאוכלים אותו בסוף, ואינו טועם אחריו כלום, כדי שיהיה הפסק סעודתו, האכילה מסתיימת כשהסעודה תהיה יותר בשר הפסח כשיש, בזמן שבית המקדש קיים, או מצה בזמן הזה יהיה בפיו.

אבל מה החשיבות של המצווה, כדי שיהיה ברור? לא, מפני שחביבה המצווה, רוצים שישאר עם הטעם של המצווה.

מה זה אומר מתחילים ומסיימים עם המצווה? לא, אני מתכוון שהטעם עצמו של המצווה הוא מתכוון לזה. כלומר, רוצים שישאר הטעם של המצווה עד הסוף, כי האכילה, הקוגל, זה לא מצווה, זה סתם דבר טעים לכבוד יום טוב. רוצים שיעיקר המצווה של היום ישאר הטעם.

נראה שבכל סעודה יש איזה מושג של הטעם, מה זה אומר הולכים עם טעם טוב, כמו שלפני כן אוכלים קינוח בסוף, בואו נשאר איזה טעם מתוק בפה. כאן רוצים שהטעם המתוק שנשאר בפה יהיה הפסח או המצה.

הלכה יא: כוס שלישי — ברכת המזון

דובר 1: אומר הרמב"ם, ואחר כך נוטל ידיו, כשמסיימים את שלחן עורך שוטפים שוב את הידיים, מים אחרונים, וכאן אין ברכה.

דובר 2: נכון, זה כבר נלמד, והרמב"ם פסק, מים אחרונים אין להם ברכה, כי זה רק לבריאות, בגלל מלח סדומית, והרמב"ם אומר שזה דומה למי שמנקה במים, וכבר אין לו ברכה.

דובר 1: אה, טוב מאוד, את זה אני זוכר.

ומברך ברכת המזון על כוס שלישי. עכשיו מחזיקים את הכוס השלישי מארבע הכוסות, אז לא שותים אותה אחרי ברכת המזון.

דיון: האם עושים בורא פרי הגפן על כוס שלישי?

דובר 1: הוא לא אומר שעושים בורא פרי הגפן. לא נראה שעושים. כי זה המשך הסעודה. כלומר, כל פה בינתיים, אז, אנשים מפריעים. אם היה כתוב שצריך לעשות, היה צריך לעשות.

דובר 2: נכון, קודם הוא אמר שעושים את הברכה.

דובר 1: נראה לי שבאופן כללי, שזה מאוד מוזר כשעושים... בשולחן ערוך כתוב שבבורא פרי הגפן לא... אני לא מסכים. אני מתכוון שבאופן כללי, כשאוכלים סעודה ומברכים על כוס, נראה לי מאוד מוזר שיעשו בורא פרי הגפן אחר כך שוב בברכת המזון. זה חלק מהסעודה, זה בא... אני לא מבין למה יעשו עוד ברכה.

אבל הוא מציין כן, אני לא יודע אם אתה יכול למצוא את זה, בברכות פרק ז', אומר שכתוב כן שעושים ברכה אם בינתיים בירכו.

דובר 2: על עוד כוס, כן, יין שלאחר המזון, אם הפסיקו את הסעודה.

דובר 1: וברכת הכוס לא אומר יין שלאחר המזון?

דובר 2: לא, מה פתאום? למה יהיה יין שלאחר המזון? זה בא מהסעודה, זה בא עם... איך זה נקרא? אני לא רואה שזה יהיה כך.

דובר 1: עוד ברכה על היין.

אולי לחשוב שהחגיגה היא לקרבן הפסח, כדי שיאכלו לפני קרבן הפסח, אבל לא יוצאים, זה שתי מצוות נפרדות ושתי ברכות נפרדות. אז זה עול שהוא עולם.

הלכה ט — בזמן הזה: אכילות נפרדות

אבל עכשיו, ובזמן הזה שאין שם קרבן, אז אחרי שמברך המוציא לחם, חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת. זה הנוסח של הרמב"ם, טובלים מצה בחרוסת, ואוכל. וחוזר ומברך על אכילת מרור, ומטבל מרור בחרוסת, ואוכל. כמו הרמב"ם, ולא ישהה אותו בחרוסת, שלא ישאירו אותו בחרוסת יותר מדי, שמא יבטל טעמו. מה שהחרוסת חריפה, הוא יוציא את הטעם.

וזו מצוה מדברי סופרים, שהמרור יהיה דווקא חריף. לא, הוא מתכוון שמצוות החרוסת היא מצוות החרוסת קודם. אה, ממילא לא רוצים אנחנו שהמצווה מדברי סופרים תסיר את הטעם של המצווה העיקרית. אף על פי שהמרור הוא גם מצווה מדברי סופרים. לא, מצווה מדברי סופרים פירושו שניהם, גם המרור וגם המרור והחרוסת המצווה מדברי סופרים. אולי המרור עצמו הוא מתכוון? הסיבה... הוא אומר שנדע שכל אכילת מרור היא מסוג הברכות שפירושו לומר ברכה מדרבנן, אשר קדשנו לשמוע מעלו שצבור עומד לא תעשה.

נכון, זו באמת הסיבה למה בזמן הזה לא עושים לכתחילה כמו הלל. למה? כי זה לא ברור. לא היה ברור שהרבן אומר כך קודם, אבל על כל פנים, כך כתוב בגמרא, כי אם המצה היא דאורייתא והמרור הוא דרבנן, יכולים כן לומר שהמצה מבטלת את המרור, כי המרור הוא כן, זה לא עיקר. אז ממילא לא יכולים לאכול בבת אחת, צריכים לאכול בנפרד.

אבל חוץ מזה, חוזר. אבל הרבינו מנוח אומר כאן שהמצווה מדברי סופרים פירושו לומר כך, כמו שלמדנו קודם שכאשר אוכלים מצה ומרור היו יוצאים, לכל הפחות לפי האגרת.

קושיא של רבינו מנוח: למה לא אצל מצה?

תרגום לעברית

אבל למה אז לא לטבול את המצה בחרוסת? כדי שלמרור עם חרוסת יהיה אותו טעם חזק? לא, אנחנו רוצים שנרגיש הרבה יותר את טעם המרור, כי מרור היא מצווה חשובה יותר. אז המצווה מדברי סופרים עולה על החרוסת. כלומר, מרור הוא בעצם דאורייתא, בזמן הזה זו מצווה חלשה יותר, אבל חרוסת היא בכלל רק מצווה מדברי סופרים, ואנחנו לא רוצים שיהיה לך באותו זמן אותו דבר משניהם, ואנחנו רוצים שיזכרו מה חשוב.

שואל רבינו מנוח, למה אפשר כן לטבול את המצה בחרוסת, ושם הוא לא דואג שמבטל? לא, הוא אומר גם כי במציאות, מצה היא דבר קשה, היא לא תתבטל בחרוסת, מה שאין כן עלה יכול לצאת הטעם. הנקודה היא שהמרור יש לו חריפות, והחרוסת לוקחת את החריפות, ורוצים שישאר קצת ממריירות המרור. אוקיי.

הלכה ט (המשך) — כורך זכר למקדש

וחוזר וכורך מצה ומרור, אחר כך עושים את הכורך, מנהג הלל, ומטבל בחרוסת, ואוכל בלא ברכה זכר למקדש. כלומר, זה רק זכר למקדש, כי כל המרור הוא רק בזמן המקדש, ובזמן הזה לא נכון הכלל שצריך לעשות כך, אבל זכר שבזמן בית המקדש הלל עשה כך, עושים גם כן כך. אף על פי שהיום אי אפשר לעשות כך, כי אי אפשר לצאת לגמרי, עשו כך, כי המרור מבטל, מבטלים זה את זה. אבל עושים זכר, עושים גם מצה.

הלכה י' — שלחן עורך ואכילת הפסח באחרונה

אומר הרמב"ם הלאה, ואחר נמשך בסעודה, אחר כך נמשך, זה איזה לשון, הוא נגדר לתוך הסעודה, נכנסים לסעודה ארוכה, אוכלים, ואוכל כל מה שרוצה לאכול, שותה כל מה שרוצה לשתות. זה הזמן, כי כבר אכלנו אחרי אכילת שני כזיתים בשר... כן. כזית, כמה דיברנו? כמה גדול זה? גדול כמו הכל? אבל קרבן פסח אוכלים כבר על השובע. לא, לא, לא, הולכים

דובר 1: וכך זה? וכוס זה אינו חובה כמו ארבע כוסות. זה כבר... זה קשור למה שאנחנו קוראים כוס של אליהו. יש מי שמתכוון לכל חמישה חמישה חמישה כלומר שאם רוצים ללכת לטיש של הרבי ושם לעשות את ההלל האחרון, אפשר. זה לא חלק מהסעודה, זה ענין של הלל נוסף. היה דבר כזה במנהגים, היו הולכים... אולי אומרים בציבור? הלל בא בציבור? הלל שרים... יש לזה נוסח ששרים...
דובר 2: נכון, ובא... אנא ה' הושיעה נא, כן.

דובר 1: טוב, עכשיו הולך הרמב"ם לתת לנו הלכות מסוימות בסדר הלילה שהוא אמר לנו.

הלכה יב: אכילת צלי בליל פסח בזמן הזה

דובר 1: אומר הרמב"ם, מקום שנהגו לאכול צלי בליל פסח בזמן הזה, כשאין כבר בית המקדש, היו מי שנהגו כן לאכול צלי זכור לקרבן פסח, אוכלים. אבל אם יש מקום שנהגו שלא לאכול, והסיבה למה במקומות האלה היו מקפידים היתה גזירה שמא יאמרו בשר הפסח הוא, שאף אחד לא יחשוב שמקריבים קדשים בחוץ ויש קרבן פסח, אינם אוכלים. ילכו עם זה לפי המנהג.

אומר, ובכל מקום אסור לאכול שה שלם צלוי כאחד בליל זה, כלומר שבכלל לא לצלות, בכלל לא לצלות, זו חומרא, יש את מנהג המקום. אבל יש כן הלכה שלא ליקח שה שלם ולצלות אותו כאחד בליל זה, כי זה ממש מנהג שנראה כאוכל קדשים בחוץ. זה לא רק שמא יאמרו, אלא זה באמת נראה חזק מדי דומה.

לכן באמת האיסור הוא רק כשזה נראה כאוכל קדשים בחוץ, אבל אם היה מחוץ, הוא צולה בהמה חתוכה, או חסר ממנו אבר, או חסר, או ששלוק בו אבר ומחובר, או חלק ממנו הוא מבשל, הרי זה מותר במקום שנהגו, כי האיסור הוא רק כשזה נראה ממש כמקריב קדשים בחוץ.

במגן אברהם כתוב שבארצות אלו נהגו שלא לאכול צלי. אנחנו לא אוכלים צלי בליל פסח. רואים צלי, אבל לא אוכלים אותו.

הלכה יג: מי שאין לו יין בליל הפסח

דובר 1: אומר הרמב"ם הלאה, מי שאין לו יין בליל הפסח, מה קורה? מי שאין לו יין בליל הפסח, מה יעשה? מקדש על הפת כדרך שעושה בשבת, אנחנו כבר למדנו. אם יש יותר חשיבות לפת, אפשר לעשות בשבת. שבת זה אופציונלי. יום טוב צריך להיות יין, אפילו גבאי צדקה צריך לתת יין, אבל כאן מדברים באופן שאין, אז יעשה קידוש על הפת.

ועושה כל הדברים על הסדר, שעושים הלאה את אותו סדר בלי ארבע הכוסות. כלומר, הסדר לא תלוי בארבע הכוסות, הסדר הוא סדר בפני עצמו.

מי שאין לו ירק אלא מרור בלבד

דובר 1: מה קורה מי שאין לו ירק אלא מרור בלבד? אין לו ירק אחר. יש, הוא עדיין מחזיק במנהג של אכילת ירק בתחילת הסדר. אבל מה הוא עושה? יש לו רק מרור.

בתחילה מברך על המרור שתי ברכות, בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור. ואוכל. כי החלק הראשון שאוכלים מרור, יוצאים בזה מצוות מרור. אי אפשר אחר כך לעשות את הברכה, צריך לעשות אז את הברכה.

ואוכל. וכשגומר הגדה מברך על המצה ואוכל, וחוזר ואוכל מן המרור בלא ברכה. זה עדיין מקיים את הסדר, כי צריך לאכול פעמיים. יש ענין לאכול פעמיים ירק, אז הוא עושה את זה הפוך, או מחזיק עדיין בסדר, אבל הוא כבר יצא בעצם מרור קודם.

הלכה יד: מי שאין לו מצה משמרת אלא כזית

דובר 1: אומר הרמב"ם, מי שאין לו מצה משמרת אלא כזית, למדנו קודם בפרקים הקודמים, שלמצה של מצווה של ליל חמישה עשר צריך להיות מצה משומרת, מצה ששומרים משעת קציר. כמו שכתוב בושמרתם את המצות.

אומר הרמב"ם, אם יש לו רק כזית מזה, והוא צריך, אבל דיברנו שאוכלים כזית אחד בהתחלה, ואחר כך אוכלים עוד כזית, כזית אוכלים ביחד עם

דובר 2: אה, זה אם לא שתו לפני כן יין.

דובר 1: אבל אני שותה כן יין, כי...

דובר 2: מי אמר לך?

דובר 1: אני לא יודע, זה רגיל שסעודה באה עם יין, לא? כל סעודה באה עם יין.

דובר 2: כן, מביאים עכשיו כוס חדש. אם הסיחו דעת מהכוס הקודם, ווטאבר, מה שזה היה. אני לא יודע אם בסעודה רגילה שיש...

דובר 1: ולא עוד, אלא נראה לי משיטת הראשונים שהברכה הרביעית של ברכת המזון, הטוב והמטיב, היא בעצם ברכה על יין. תחשוב על זה, בא כוס שני, עושים הטוב והמטיב. כאן מתכוונים לעוד כוס לפני ברכת המזון.

ואתה רואה, לנו יש נוסח ברכת המזון, כלומר צור משלו, כן? צור משלו הוא פיוט שהוא בעצם נוסח ברכת המזון, אפשר לצאת ברכת המזון לפי הרמ"א, יש מי שאומרים שאפשר לצאת. ושם כתוב בברכה הרביעית מה? כוס יין מלא? אני לא יודע, משהו יש שם. כתוב, מדברים על ה... עושים שזו ברכה על הכוס.

רואה שמי שעשה את הפיוט הבין שהטוב והמטיב היא הברכה על הכוס. זו ההלכה שהטוב והמטיב עושים על יין, כשמשותים עם עוד אנשים.

אז כך נראה לי ש... לכאורה, כאן לא כתוב במחבר בורא פרי הגפן, ומה שאתה מביא מהברכות, אני לא יודע אם זו ראייה, כי זה מדבר שהוא לא שותה לפני כן, או הסיח דעת. מבין? אני לא בטוח ש...

כוס רביעי — הלל וברכת השיר

דובר 1: ואחר כך מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר. הברכה שאומרים, כמו שאתה אומר שהמשנה היא ברכת השיר, יהלולך ה' אלקינו כל מעשיך. כלומר שבכל פעם שאומרים הלל מסיימים עם ברכת השיר.

הרמב"ם בפירוש המשניות אומר שיש מי שאומרים שנשמת היא ברכת השיר, ויש מי שאומרים שנשמת היא ברכת השיר מתכוון גם לכך כי זה מתאים. מסיים גם על ברכה, מלך מהולל בתשבחות. יש לזה גם אותה חתימה.

דובר 2: כן.

דובר 1: אבל יש פתיחה אחרת כמו ישתבח, בעיקרון.

ואינו טועם כל הלילה חוץ מן המים

דובר 1: אומר הרמב"ם, ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים. כי כשלמדנו כאן שמה... כל הלילה לא טועמים את הטעם.

מעניין, כי יש מקומות אחרים שאומרים שהאיסור הוא כל עוד עדיין... חלק מה... כל עוד שותים עוד, אוכלים עוד. ברגע שסיימו את הסדר, אפשר...

דובר 2: לא, מי אומר כך. אני לא יודע אם משהו אומר כך. למה יהיה חידוש? כל הלילה!

דובר 1: אתה יכול לשאול אם משהו הולך לישון והוא קם בבוקר?

דובר 2: אני לא יודע אם זה מתכוון לזה, אבל... בכל מקרה, צריך להיות כל הלילה, נראה כבר.

כוס חמישי — הלל הגדול

דובר 1: אוקיי, אומר הרמב"ם, ויש לו למזוג כוס חמישי... הוא יכול, אם הוא רוצה. ויש לו זה לא... ויש לו זה לא...

דובר 2: ויש לו זה כל הרמב"ם, תמיד מתכוון מותר.

דובר 1: ויש לו זה כל הרמב"ם, תמיד מתכוון מותר. כן.

הוא יכול למזוג כוס חמישי, ולאמר עליו הלל הגדול. ויהי, מהו הלל הגדול? הודו לה' כי טוב, מתהלים, עד על נהרות בבל. כלומר, הלל הגדול, כן, כל העולם חסדים.

דובר 2: כן.

כי "אין מפטירין אחר הפסח". מה שהוא ישן סיים את סעודתו. הוא לא יכול עכשיו להוסיף.

מדברים כאן דווקא באופן שהדבר האחרון שהוא אכל היה מצה? אין הבדל. כשישנים, הסעודה הסתיימה. עוד סעודה, גמור. הוא לא יכול לעשות עוד סעודה, כי אחרי הסעודה אסור לעשות עוד אחת. כך הרמב"ם למד.

הראב"ד חולק. הראב"ד אומר שזה רק בקרבן פסח יש הלכה כזו, כי ההלכה היא שאפשר רק בחבורה אחת.

דין בני חבורה שישנו מקצתן

טוב מאוד. אומר הרמב"ם הלאה, בני חבורה נשמע כן קצת שהוא מדבר על החבורה של קרבן פסח. **בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה**, אבל כשחלק מהעולם ישן, אפילו הוא נמנם, אבל הסעודה לא הסתיימה, כי רק הוא נמנם, אז **חוזר ואוכל**, אפשר כן להמשיך לאכול.

אז מי שישן בתוך הסעודה מתכוון כשיחיד, אחד שאוכל לבד את הסעודה. טוב מאוד. כשהעולם אוכל, הסעודה עדיין ממשיכה, הוא התנמנם קצת. טוב מאוד.

דין נרדמו כולן / נתנמנמו כולן

אבל אם **נרדמו כולן ונעורו**, אם כל העולם נרדם והתעורר, אז **לא יאכלו**, לא ימשיכו לאכול, כי זה אותה הלכה כמו אחד פתאום.

אבל אם **נתנמנמו כולן**, אבל אם לא ישנו אלא כך התנמנמו למחצה, זו לא שינה עמוקה, אז **יאכלו**, כי זה לא הפסק מה... זה לא גרם לסעודה להיקרא מסתיימת.

סיום הלכות אכילת מצה

עד כאן, ברוך רחמנא דסייען. סיימנו את הלכות אכילת מצה.

אם הציבור באמת ירצה שלא נלמד את סדר ההגדה, אז ברוך רחמנא דסייען נאמר על תנאי. לא, הרמב"ם כבר כתב את זה כאן, אז... הנוסח הוא נספח, אז אחרי כזה...

מרור, ואחר כך אוכלים כזית לאחרונה. אז מתי לוקחים? באיזה משלושת אלה משתמשים בכזית?

אומר הרמב"ם, **כשגומר סעודתו במצה שאינה משמרת**, אדם כזה יתחיל לעשות על אכילת מצה. לא סליחה, הוא יאמר המוציא לחם מן הארץ ויאכל. ובסוף ה

הלכה ח (המשך) — אכילת מצה באחרונה

"יברך על אכילת מצה ואוכל אותו כזית, ואינו טועם אחריו כלום"

כלומר, עדיף שיהיה שאותו חתיכה תהיה כזית מצה באחרונה עם המצה שהיא המצוה, מאשר להתחיל בזה. והכורך, שהוא רק מנהג, יעשה עם המצה שאינה משומרת.

הלכה ט — מי שישן בתוך הסעודה

דין יחיד שישן

שואל הרמב"ם עוד שאלה: מה קורה עם "מי שישן בתוך הסעודה והקיץ"? הוא ישן והתעורר.

אומר הרמב"ם, "**אינו חוזר ואוכל**", הוא לא ימשיך את הסעודה.

אומר הרמב"ם, כשהוא כבר סיים את סעודתו, הוא לא יכול עוד להמשיך.

השגת הראב"ד

הראב"ד כבר הולך לומר שהוא לא יודע מה הוא רוצה, שזה רק בפסח יש בעיה, שאי אפשר לאכול כך עם שתי חבורות. אבל מה הבעיה במצה?

ביאור שיטת הרמב"ם

יכול להיות שהרמב"ם מתכוון לזה, יכול להיות שלא, אני לא יודע. אה, יכול להיות שהרמב"ם מדבר באמת, "בשלחן ערוך" מתכוון לשולחן ערוך. נראה שלא.

נראה שהרמב"ם סובר באופן כללי, אי אפשר, למה? שהפסח צריך להיות כמו כשיש פסח? לא, כי הטעם היה שהוא כבר אכל מצה עכשיו, ועכשיו הוא נרדם, הוא כבר סיים את סעודתו. אחרי אכילת מצה אסור לאכול עוד מצה,